

PERLORODKA ŘÍČNÍ: STÁLE NA ÚSTUPU

JANA SLEZÁKOVÁ

Ing. JANA SLEZÁKOVÁ

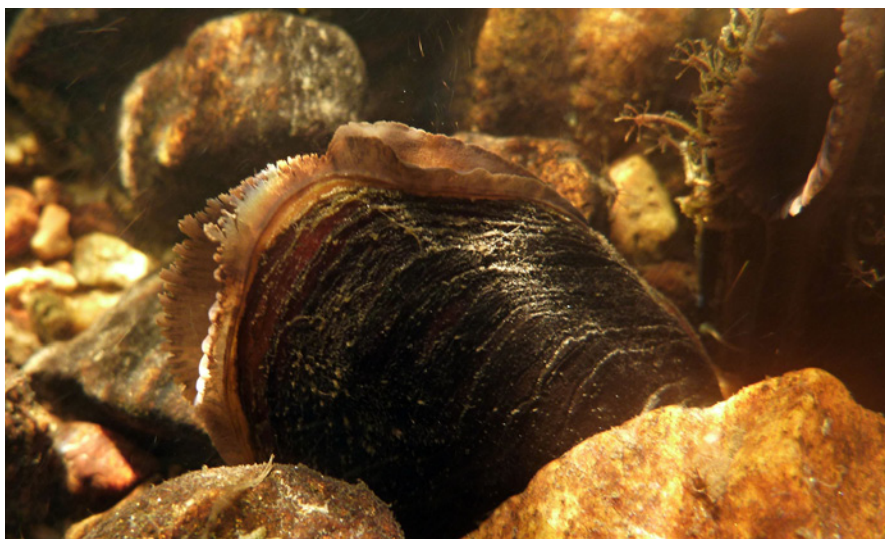
Na MŽP působila v územní i druhové ochraně. Vedla zoologické záchranné programy, podílela se na vzniku poslední etapy záchranného programu pro perlorodku říční.

V Beleco, z.s., vede projekty na ochranu perlorodky říční.

Perlorodka říční (*Margaritifera margaritifera*) se historicky vyskytovala na velkém počtu lokalit, často v desetitisícových až statisícových koloniích. Těžiště jejího výskytu se nacházelo na tocích střední velikosti a jejich přítocích v povodí Labe a okrajově i Odry a Dunaje (Dyk, 1947). Ve vodách pstruhového a lipanového pásma perlorodka nacházela optimální podmínky pro rozmnožování a přežívání, a to včetně přirozeného výskytu hlavního hostitele lososa obecného, potřebného pro metamorfózu glochidií na perlorodky. Dnes už

přítoky. Nejpočetnější populace se doposud zachovala v jihočeské Blanici, kde žije kolem 10 000 jedinců. Na lokalitách v západních Čechách se zachovaly další fragmenty populace perlorodky říční v přítocích řeky Saale, které tvoří státní hranici mezi Českou republikou, Bavorskem a Saskem. Ostatní lokality už bohužel zanikly a na těch posledních dohromady přežívá kolem 15 000 jedinců.

V nižších a středních polohách perlorodka již vymřela a její zbytkové populace se vyskytují v podhorských polohách

Perlorodka říční, dospělý jedinec v lokalitě Blanice. Foto Jana Slezáková

rozmnožování v českých vodách funguje výhradně přes pstruha potočního, jež by měl být přítomen v místní genetické formě koevolučně propojené s perlorodkami téže lokality a přirozeně se množí.

Ještě přibližně před šedesáti lety odpovídalo prostředí nárokům perlorodky na kvalitu vodního prostředí, jeho relativní stabilitu, dostatek vhodné potravy, vyhovující teplotní režim a vhodnou rybní obsádku a perlorodky prosperovaly. Nyní se odhaduje se, že početnost druhu klesla na méně než 1% původní početnosti (Simon et al. 2015).

Současným centrem výskytu je v České republice povodí Vltavy. Jedná se o horní tok Vltavy, Blanice, Malše a jejich četné

v blízkosti horní výškové hranice svého rozšíření, tedy v podmínkách mimo jejich ekologické optimum. Jedná se o několik málo řek a potoků v řídce osídlených oblastech, které jsou vcelku vyhovující z hlediska kvality vody, nikoliv už z hlediska dostupnosti potravy, teplotního režimu nebo dalších jevů způsobených klimatem (kolísání extrémních průtoků, povodně, vysychání, ledochody atp.) ve vyšších nadmořských výškách.

ŽIVOT V PITNÉ VODĚ

Vymírání perlorodky souvisí s životní vazbou na jeden z nejohroženějších biotopů u nás, kterým je oligotrofní povodí. Prostředí, které obývá, jsou na živiny chudé

Oligotrofní podmínky na břehu Malše vyhovují i dřipatce horské. Foto Jana Slezáková

horní části potoků a řek pramenících na geologickém podloží s nízkým obsahem vápníku.

Perlorodka vyžaduje nízký obsah anorganického vápníku, tedy vápníku rozpustitelného z horninového podloží, ale naopak potřebuje dostatek vápníku organického - z rostlinného materiálu. Jeho nedostatek vede k oslabení schránek a i u adultních jedinců může způsobit, že koroze v kyselém vodním prostředí postupuje rychleji než přirůstání s letálními důsledky (ať už přímo proděravěním schránky či nepřímým snadným mechanickým poškozením ztenčené lastury).

Porovnáme-li nároky člověka na kvalitu pitné vody s limity perlorodky, vyjde nám člověk jako méně náročný. Kvalita vody na lokalitách výskytu perlorodek je zpravidla lepší než u vody z kohoutku. Indikuje tedy kvalitu prostředí velice přísným měřítkem. Na druhou stranu povrchové vody v osídlených oblastech nemohou v současnosti těmto nárokům vyhovět, problém mají i toky podhorské a horské a, přízniveji si, dnešní společnost pitnou vodu v tocích (vyjma prameništ) ani neočekává.

OHROŽENÍ A MIZEJÍCÍ HABITAT

Existence perlorodky říční je zcela závislá i na zachovalém přírodním prostředí suchozemských ekosystémů v povodí. Oligotrofní toky jsou silně ohroženy cizorodými látkami antropogenního znečištění (těžké kovy, biocidy, soli atp.) a zejména eutrofizací

v ploše celého povodí. To znamená, že zanikají s vnosem živin a organických látek a přetváří se na mnohem úživnější a zcela běžný biotop.

Mezi hlavní příčiny ohrožení patří kromě zániku habitatu nevhodný vodní a splavninový režim, degradované terestrické prostředí a absence rybiho hostitele. Konflikty v nárocích perlorodky a obyvatel povodí jsou ve správě toků, zejména při úpravách a výstavbě nádrží, v zemědělském a lesnickém hospodaření a osídlení. Klíčové negativní faktory představují plošné zalesnění smrkovými monokulturami, vybudování hustých odvodňovacích sítí v původních mokřadech a vlhkých loukách, zarůstání

nebo naopak příliš intenzivní využití niv, regulace toků a také nepřírozené rybí společenstvo. Tyto faktory způsobují zhoršení kvality vody, erozi, narušení splavninového režimu, v důsledku tedy znamenají nedostatek potravy, nepříznivý teplotní režim a zablokování přirozené reprodukce perlorodky.

OCHRANA MULTIPLICITNÍ A NEUČINNÁ

Perlorodka říční je chráněna jako druh na národní a mezinárodní úrovni. Dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a jeho prováděcí vyhlášky 395/1992 je zařazena v nejpřísnější kategorii kriticky ohrožený druh. Dále je chráněna dle Směrnice č. 92/43/EEC, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (Směrnice o stanovištích, Habitats Directive).

Poslední lokality perlorodky jsou součástí některého ze zvláště chráněných území, jako je Národní park a chráněná krajinná oblast Šumava, národní přírodní památky Blanice, Prameniště Blanice, Lužní potok a Jankovský potok nebo dalších kategorií např. přírodní památka Horní Malše, přírodní rezervace Bystřina a Miletínky (a několik let připravované Národní přírodní památky Zlatý potok). Zvláště chráněná území mají svoje ochranné podmínky definované zákonem, de facto se jedná o omezení formou zákazů daných pro každou kategorii. Specifika jednotlivých území se upravují vyhlášovacím předpisy a ochrana může cílit jak na ekosystémy, tak na druhy.

Průhlednost až na hrubozrné písčité dno a na břehu řeřišnice hořká, zdroj kvalitní potravy, to je pohled na přirozený habitat v lokalitě Malše. Foto Jana Slezáková

V rámci evropské soustavy chráněných území NATURA 2000 se perlorodka stala předmětem ochrany v evropsky významných lokalitách EVL Blanice, EVL Boletice, EVL Šumava, EVL Bystřina a Lužní potok a EVL Horní Malše.

Z výčtu způsobů ochrany a porovnání s realitou běžného života je zřejmé, že tyto aplikované legislativní nástroje způsobují pro občany žijící a hospodařící v povodích s výskytem perlorodky složitou a nepřehlednou situaci omezení a zákazů, které i pro svoji nejednoznačnost nejsou důsledně vymáhány a jejich neúčinnost završuje pasivní a restriktivní charakter zákonných norem. Jak jinak vysvětlit tolik přísné a kumulované legislativní ochrany a desetiletí pomalého vymírání druhu?

Základním dokumentem, který umožňuje aktivní ochranu druhu, je záchranný program. Pro perlorodku říční byl schválen Ministerstvem životního prostředí v roce 2013. Jedná se o třetí aktualizaci, do které se promítly poznatky z předchozích aktivit ochrany biotopu a jedinců perlorodky. Mezi hlavní cíle probíhajícího záchranného programu patří obnova schopnosti dokončení všech fází životního cyklu v přírodních podmínkách. Tento cíl je však zcela závislý na obnově zásadních funkcí biotopu dle nároků druhu.

Mezi hlavní aktivity záchranného programu patří:

Péče o biotop, péče o druh, monitoring, výzkum a výchova a osvěta. Pořadí opatření odpovídá i jejich reálné prioritizaci, alespoň v případě „výchovy a osvěty“ toto umístění odráží skutečnou míru dosavadních aktivit. V komunikaci se stakeholdery v povodích zatím významnější a systematická aktivita vyvíjena nebyla, přestože se jedná o součást plnění cílů záchranného programu. Podařilo se zlepšit pro část lokálních populací věkovou strukturu, a to díky dlouhověkosti perlorodky a její schopnosti reprodukce i ve vysokém věku, posilování populací tzv. propopulačními opatřeními, intenzivní péči o zbývající jedince a také

díky provedení odchovů s následným vypouštěním odrostlých juvenilů. Bez nápravy habitatu ale nemá šanci udržet si svůj post unikátního člena naší fauny. Opomenutý prvek účinné ochrany přírody, komunikace s veřejností, je nyní uplatňován v rámci projektu **Propagace ochrany perlorodky říční a jejího habitatu.**

O PROJEKTU PROPAGACE OCHRANY PERLORODKY ŘÍČNÍ A JEJÍHO HABITATU

V rámci tohoto projektu chceme informovat veřejnost, a to především obyvatele nejvýznamnějších povodí s výskytem perlorodky (Malše, Blanice) o její biologii a o záchranném programu perlorodky říční v České republice. Dále zmapovat potřeby stakeholderů, ustanovit systém garantů těchto lokalit a digitálně zpracovat data, která byla v rámci výzkumu perlorodky a záchranného programu získána v uplynulých třiceti letech. Nositelem projektu je AOPK ČR a partnerem,

Přirozený úsek koryta toku i říční nivy Blanice, domova největší naší populace perlorodky říční. Foto Jana Slezáková

odpovědným za níže uvedené aktivity, je Beleco, z.s.

Potřeba vzdělávat veřejnost o významu oligotrofních toků na území celé republiky je stanovena v záchranném programu, a to

z důvodů jejího národního společenského významu, její ochrany před exploatací a zajištění dostatečně kvalitních biotopů v jiných lokalitách, kam by případně mohl být proveden reintrodukční nebo záchranný transfer. Projekt, jak vypovídá jeho název, se zaměřuje na širokou veřejnost, oslovuje ji běžnými komunikačními prostředky, jako jsou atraktivní edukativní [webové stránky](#), [facebookový profil](#), vytvoření „kešky“ (geocaching), podpůrné vzdělávací materiály pro učitele základních škol (s motivem oligotrofních toků, ochrany perlorodky říční a pitné vody) s vazbou na web. Plánovány jsou také přednášky a exkurze v oblastech s výskytem perlorodky. Na obyvatele povodí toků, kde se vyskytuje perlorodka říční, se také soustředí sociologická studie, která bude analyzovat informovanost o perlorodce a postoje hospodářů k problematice omezování a kompenzací hospodaření. Sociologická analýza bude výstupem pro další realizaci záchranného programu, jelikož stěžejního cíle záchrany spočívajícího

v rekonstrukci povodí se bude špatně dosahovat bez uváženého hospodaření, ke kterému je potřeba získat spolupráci hospodářících subjektů a zájem obcí.

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska

„Tento článek byl vytvořen za finanční podpory EHP fondů 2009-2014 a Ministerstva životního prostředí. Za jejich obsah je výhradně odpovědné Beleco, z.s. a nelze je v žádném případě považovat za názor donora nebo Ministerstva životního prostředí.“

fond pro NNO

NROS
Nadace rozvoje občanské společnosti

nadace partnerství
LIDÉ A PŘÍRODA

ICELAND
LICHTENŠTEJNSK
NORWAY
eea grants